

رادیو و اقلیت‌های دینی و مذهبی

رادیو؛ رسانه‌ای وحدت‌بخش در همدلی اقلیت‌های دینی و مذهبی

چکیده

رسانه‌های جمعی جایگاه و نقشی اثرگذار در انتقال، پرداخت و ساخت مفاهیم دینی و فرهنگی در جامعه دارند. اقلیت‌های دینی و مذهبی که به منزله بخشی جدایی‌ناپذیر از ملت ایران در چارچوب سرزمینی جغرافیایی به نام ایران زندگی و به هویت ایرانی خود افتخار می‌کنند، دارای احترام و حقوقی مساوی در پرتو قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هستند.

رادیو در جایگاه رسانه‌ای جمعی که دارای توانمندی‌ها و قابلیت‌های خاص خود در فرایند پیام‌سازی و پیام‌رسانی است، می‌تواند در حفظ و تحکیم این حقوق، گام‌هایی متناسب و مناسب بردارد. یافتن فصل و نقاط مشترک در فرایند برنامه‌سازی از جمله گام‌های مهم پیشنهادی در تحقق چنین هدفی است. برنامه‌سازان رادیوهای مختلف ما باید به چنین نکته‌ای توجه کنند که برنامه‌های دینی رادیو همواره باید با نگاهی سرشار از اهمیت و ضرورت به مقوله اتحاد ملی و انسجام دینی در جامعه ایرانی تهیه شود. بی‌توجهی و غفلت از چنین نگاهی که می‌تواند با تأکید بر رخدادها و وقایع اختلاف‌برانگیز شکل یابد، پیامدها و تبعات منفی بسیار به دنبال خود می‌آورد که با اهداف کلان سازمان صداوسیما به عنوان رسانه‌ای فراگیر و ملی در جامعه، در تضاد و تعارض قرار می‌گیرد.

دارا بودن نگرشی جامع به فرایند برنامه‌سازی بر بنیان ایجاد، بسط و گسترش مؤلفه‌های اثرگذار چون: دین، اخلاق، آگاهی و امید می‌تواند چشم‌اندازی شایسته در مسیر حرکت آینده و طی به سلامت آن، فراهم آورد.

✦ محمد مهدی لیبی

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی و مدیرکل

پژوهش‌های رادیو

دیباچه

جایگاه و نقش رسانه در انتقال مفاهیم دینی و تحولات آن، تعیین کننده و عمیق است. دست کم دو نظریه مهم در این باره وجود دارد: از دیدگاه نخست، رسانه می تواند ابزار انتقال دهنده مفاهیم دینی باشد و از دیدگاه دوم، رسانه عاملی فرهنگی است که علاوه بر انتقال می تواند روی مقوله های دینی و فرهنگی نیز اثر گذار باشد.

اقلیت های دینی به عنوان بخشی از ملت ایران - یعنی افرادی که در چارچوب سرزمینی به نام ایران زندگی می کنند و هویت ایرانی را برای خود افتخار می دانند - از حقوق و احترام برخوردار هستند. رادیو می تواند با قابلیت های خاص خود در حفظ و تحکیم این حقوق گام بردارد و مهم ترین گام در این راه، یافتن نقاط مشترک در فرایند برنامه سازی است.

در کشور ما سه اقلیت دینی زرتشتی، مسیحی و یهودی و یک اقلیت مذهبی سنی دارای اهمیت بیشتری نسبت به سایر اقلیت ها هستند.

رسانه به عنوان عاملی وحدت بخش می تواند راهکارهایی را برای جلب مشارکت، همکاری و همدلی اقلیت های دینی و مذهبی به کار گیرد و از شیوه های گوناگونی برای عملی ساختن این هدف بهره برد.

امروزه، موضوع جامعه شناسی دین از اهم مباحث جامعه شناسی است و اندیشمندان علوم اجتماعی با دیدگاه های گوناگون، آرا و اندیشه های خود را در این زمینه مطرح ساخته اند. درک و شناخت چالش های برون دینی از یک سو و چالش های درون دینی از سوی دیگر که می توان آن را چالش های مذهبی نامید، چشم انداز خاصی را پیش روی ما می گشاید تا با شناخت دقیق قابلیت ها و محدودیت ها در این وادی قدم بگذاریم.

از جنبه های دیگر، امکانات مدرن ارتباطی امروز شرایط را برای طرح مباحث و موضوعات دینی تسهیل کرده اند؛ به گونه ای که نسلی جدید با مطالباتی جدیدتر پا به این عرصه گذاشته است. در عین حال این نسل جدید است که با هجوم فرهنگی گسترده تری نیز روبه روست. سکولاریسم، امروزه بسیار قوی تر و گسترده تر از گذشته دین را هدف گرفته است. امروزه ما با دوره جدیدی از سکولاریسم روبه رو هستیم که باید آن را سکولاریسم ستیزه گر (Militant

Secularism) نامید. ریشه های این سکولاریسم را باید در باطل شدن اندیشه ها و نظریات گذشته جست و جو کرد: ادیان نه تنها افول پیدا نکردند، بلکه روز به روز قدرت بیشتری یافتند؛ چنانکه امروزه حجاب به موضوعی هویتی تبدیل شده و همین هویت یابی در اقلیت های دینی نیز پیدا شده است.

از اینجاست که باید به موضوع اقلیت های دینی از دیدگاهی جدید نگریست؛ موضوعی که می تواند چالش بزرگی فراهم سازد و وحدت و انسجام ملی را تهدید کند. در حالی که برخورد درست و منطقی با این پدیده نتیجه ای معکوس به بار خواهد آورد، طبیعی است که بین ادیان و مذاهب گوناگون شاهد تفاوت هایی باشیم. این تفاوت ها می تواند ناشی از اعتقادات دینی یا مسائل فرهنگی باشد و بر نگرش افراد نیز مؤثر واقع شود. به عنوان نمونه، بررسی در استان سیستان و بلوچستان بیانگر متفاوت بودن نگرش گروه های قومی و مذهبی در مورد هنجارهای خانواده و رفتارهای باوری است، به طوری که نگرش شیعیان غیر بلوچ به خانواده حول محور ارزش های فردگرایانه و استقلال خانواده با عملکرد جمعیتی پایین است، در حالی که اهل سنت (بلوچ ها) بیشتر به الگوهای سنتی ارزش های خانوادگی گرایش دارند. (طالب، ۱۳۸۲: ۱۴۲)

در اینجاست که باید به دیدگاه های کلی گرا و عاری از تعصب بها دهیم. به قول اندیشمند، شهید استاد مرتضی مطهری: «جهان وطنی اسلامی یعنی هر جا اسلام است، آنجا وطن است. در نتیجه تعصبات نژادی تا حدود زیادی از بین می رود، به طوری که نژادهای مختلف با یکدیگر همزیستی دارند و احساس اخوت و برادری می کنند. در گذشته شاگرد، خراسانی و استاد، مصری یا شاگرد، مصری و استاد، خراسانی بود.» (مطهری، ۱۳۶۳: ۱۶۰)

اقداماتی چون نشر کتاب **آیات شیطانی** در گذشته و چاپ کاریکاتورهای موهن از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نشریات دانمارکی و سخنان پاپ بندیکت شانزدهم در مورد تاریخ اسلام توانست فرق و مذاهب درون اسلام را یکپارچه و حول محوری مشترک متمرکز سازد. از سوی دیگر، تألیفات شیخ عثمان خمیس در پاکستان، سخنان پادشاه اردن در مورد شکل گیری هلال شیعی و فتوای برخی از علما در مورد تخریب

قبور ائمه شیعه در عراق و تخریب عملی بارگاه امامین عسکریین (علیهما السلام) موجب گسترش شکاف بین شیعه و سنی شده است. اقلیت های دینی در ایران را هم می توان در چارچوب «اتحاد ملی» مورد بحث قرار داد و هم در چارچوب «انسجام اسلامی» و حداقل می توان به مثابه یک اقلیت دینی و مذهبی به آنها پرداخت.

اقلیت های دینی و مذهبی در ایران

اقلیت های مذهبی در ایران نیز وجود دارد. براساس آمار ۹۸٪ جمعیت ایران مسلمان و ۹۱٪ آنها نیز شیعه اثنی عشری هستند؛ ۷٪ جمعیت مسلمان کشور، سنی مذهب هستند. البته آمار جدیدتر، جمعیت ایرانیان سنی مذهب را تا ۱۲٪ برآورد کرده است.

سه اقلیت زرتشتی، یهودی و مسیحی مهم ترین اقلیت های دینی ایران محسوب می شوند. یهودیان ایران را با نام «کلیمیان» و مسیحیان را نیز به دو نام «ارامنه» و «آشوریان» می شناسیم. این سه اقلیت در ایران عبادتگاه هایی خاص دارند و در انجام دادن مناسک دینی آزاد هستند. همچنین مدارس خاصی داشته، از کتاب های دینی خود در تدریس فرزندان شان استفاده می کنند. در مجلس شورای اسلامی نماینده ای از آنها حضور دارد و جامعه مذهبی خاص خود را دارند و محدودیت هایی که در بسیاری از کشورها برای اقلیت های دینی در نظر گرفته شده است، در مورد آنها وجود ندارد. در حال حاضر، در سازمان صداوسیما افرادی از این اقلیت ها وجود دارند که در بخش های گوناگون گویندگی، تهیه کنندگی و... مشغول به کار هستند.

ارامنه

تعداد کل ارامنه در جهان حدود نه میلیون نفر برآورد شده است که سه میلیون نفر آنها در کشور ارمنستان و بقیه در کشورهای همجوار مانند ایران، ترکیه، عراق و سایر نقاط جهان زندگی می کنند. جمعیت ارامنه ایران نیز حدود نیم میلیون نفر برآورد شده است. در بعضی استان ها مانند آذربایجان غربی، اصفهان و تهران عده بیشتری از ارامنه زندگی می کنند و در بعضی استان ها مثل سیستان و بلوچستان و هرمزگان تقریباً ارامنه حضور ندارند.

پراکندگی حضور ارامنه در شهرها تابع قانون خاصی نیست. مثلاً ارامنه تهران بیشتر در اطراف خیابان کریم خان سکونت دارند؛ کلیسای معروف

شورای خلیفه‌گری ارامنه نیز در همین محله و در ابتدای خیابان استاد شهید نجات‌اللهی واقع شده است.

ارامنه ایران سابقه خوبی در همزیستی و دوستی با مسلمانان دارند و از دید مسلمانان نیز به انسان‌هایی راستگو، درستکار و امانتدار مشهور هستند. ارامنه ایران با پذیرش برخی از نمادهای دینی مسلمانان، خود را به آنها نزدیک کرده‌اند و این نزدیکی، ارتباط آنها را با مسلمانان ایران بیشتر کرده است. موضوع تثلیث و به‌صلیب‌کشیدن عیسی (علیه‌السلام) از جمله موارد اختلاف مسلمانان و مسیحیان است که در قرآن کریم به صراحت بدان اشاره شده است.

آشوری‌ها

اقلیت آشوری نیز با سابقه‌ای کهن‌تر از ارامنه وضعیت مشابهی دارند. از آشوریان بیش از ۹۰ کلیسا بر جای مانده است که تقریباً تمامی آنها

درک و شناخت چالش‌های برون‌دینی از یک سو و چالش‌های درون‌دینی از سوی دیگر که می‌توان آن را چالش‌های مذهبی نامید، چشم‌انداز خاصی را پیش روی ما می‌گشاید تا با شناخت دقیق قابلیت‌ها و محدودیت‌ها در این وادی قدم بگذاریم.

امروزه بنای تاریخی محسوب می‌شوند. برخی کلیساها در نقاط روستایی واقع شده‌اند که امروزه حتی یک خانواده آشوری نیز در آن محل وجود ندارد، اما بنای کلیسا همچنان پابرجاست و معمولاً در ایام خاصی از سال در آن مراسم برگزار می‌شود. تعداد آشوریان حتی به تعداد جمعیت یک شهر هم نیست، اما آنها در مجلس شورای اسلامی یک نماینده دارند.

یهودیان

کلیمیان ایران خود را از آنچه صهیونیسم خوانده می‌شود، جدا نگه داشته و جامعه کلیمیان ایران همواره جنایات رژیم صهیونیستی را محکوم کرده است. با وجود امکانات فراوانی که رژیم

صهیونیستی در اختیار یهودیان سایر کشورها قرار می‌دهد و سیاست مهاجرپذیری این کشور که در جهت افزایش جمعیت و تقویت بنیان‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است، یهودیان ایران در عمل نشان داده‌اند که ایرانی‌بودن اصل مهمی است که همواره به آن افتخار می‌کنند.

زرتشتیان

زرتشتیان ایران اقلیت بومی و دینی کشور محسوب می‌شوند. جمعیت اصلی زرتشتیان در مرکز ایران و در استان‌های یزد و کرمان است و در سایر استان‌ها از جمله تهران به صورت پراکنده زندگی می‌کنند. معبد «چک‌چکو» از جمله عبادتگاه‌های مهم زرتشتیان در ایران است که هر سال زرتشتیان سراسر جهان را برای انجام مراسم دینی به این محل می‌کشاند. در واقع می‌توان ایران را مرکز اصلی آیین زرتشت قلمداد کرد.

همزیستی مسالمت‌آمیز زرتشتیان ایران با مسلمانان بسیار روشن است و تبادل فرهنگی آیین زرتشت و اسلام در بسیاری از موارد به صورت پیوندهای ملی شکل گرفته است. اقلیت‌های مذهبی ایران شامل مذاهب گوناگونی می‌شوند. امروزه هنگامی که از اقلیت‌های مذهبی سخن می‌گوییم، به مسلمانان سنی مذهب اشاره داریم. اقلیت بهایی با توجه به ضدیتی که با احکام دین اسلام و نبوت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) دارد، در قانون اساسی به رسمیت شناخته نشده است و در واقع غیرقانونی محسوب می‌شود. در بخش‌هایی از ایران نیز فرقه‌های مذهبی

خاص دیده می‌شوند که از انشعابات شیعه هستند. معروف‌ترین این فرقه‌ها اسماعیلیه و زیدیه هستند، اما تعداد آنها بسیار کم است.

مسلمانان سنی

اقلیت سنی را می‌توان تنها اقلیت مذهبی ایران دانست که از نظر جمعیت با سایر اقلیت‌های مذهبی کاملاً متفاوت است و تعداد بیشتری را شامل می‌شود. مسلمانان سنی مذهب ایران بیشتر در استان‌های مرزی زندگی می‌کنند. استان‌های کردستان، آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان، گلستان، خراسان جنوبی و بخش‌هایی از هرمزگان و جزایر خلیج فارس از آن جمله‌اند.

رسانه‌ها و اقلیت‌های دینی و مذهبی

عملکرد رسانه با موضوع اقلیت مذهبی اهل سنت در چارچوب «انسجام اسلامی» و با ادیان سه‌گانه در چارچوب «وحدت ملی» است. از آنجا که جمعیت اهل سنت بیشتر در معرض فضاهای بیرونی واقع شده است، این جمعیت اهمیت بیشتری دارد. آنچه مهم است تعیین خطوطی است که می‌تواند ما را به این مجموعه نزدیک کند و آنچه نمی‌تواند در ایجاد این زندگی مؤثر باشد، اصول و اعتقاداتی است که از دست‌دادن آنها - یا حتی کم‌رنگ‌شدنشان - آن پایه‌های یک مذهب را از بین می‌برد. بنابراین باید اصول و پایه‌ها را شناسایی کرد و سپس مواردی را که می‌توان در مورد آنها انعطاف نشان داد، مشخص و بنا را بر مشترکات پایه‌ریزی کرد؛ بنایی که مورد قبول دو طرف یا چندین طرف باشد. هر چه این بنا از ترکیب قوی‌تری حاصل شده باشد، استحکام و دوام آن نیز بیشتر می‌شود.

اقلیت دینی و مذهبی به سبب تعلقات خاصی که به یکدیگر دارند، می‌توانند در قالب تشکل‌ها یا گروه‌های غیررسمی شکل بگیرند. در برخی از شهرها مانند سمنندج که اکثریت جمعیت آنها را اهل سنت تشکیل می‌دهند، فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی نیز متأثر از همین تعلقات است. در برخی شهرها مانند زاهدان که حدود نیمی از جمعیت آن سنی و نیمی دیگر شیعه است، این تعلقات بیشتر به صورت هویت‌یابی مطرح می‌شود؛ در حالی که در شهرهایی مانند تهران که تعداد اهل سنت در مقابل شیعیان ناچیز است، این احساس خودنمایی نمی‌کند.

در تبیین دینداری باید به دو اصطلاح «باورها» و «تعلقات» توجه کرد. آنچه به راحتی

تغییر می‌کند، باورهای فردی است. ممکن است افراد به باورهای جدیدی برسند، اما در برابر آن، تعلقات، حالتی جمعی دارد و بسیار دشوار تغییر می‌کند. (شریعتی: ۱۳۸۶)

تفاوت‌های مذهبی می‌توانند موجب تفاوت در رفتارهای اجتماعی نیز بشوند. به عنوان نمونه، باور علاوه بر متغیرهای اقتصادی و اجتماعی تحت‌تأثیر اعتقادات دینی نیز هست. در واقع می‌توان پذیرفت که اعتقادات دینی تفاوت‌های رفتاری خاصی ایجاد کرده است، اما ترکیب فرهنگی اقلیت‌های دینی و مذهبی در ایران به گونه‌ای است که «ایرانی‌بودن» به عنوان یک هویت اصلی، سایر متغیرها را تحت تأثیر خود قرار داده است. مراسم عروسی مسلمانان ایرانی را با همین مراسم در میان مسلمانان مثلاً لبنانی و پاکستانی مقایسه کنید؛ این عروسی‌ها به جز خواندن خطبه عقد وجه مشترک دیگری ندارند و از نظر نحوه دعوت، جشن، تغذیه و نحوه بروز شادی و خوشحالی کاملاً متفاوت هستند. برعکس، مراسم عروسی یک ایرانی مسلمان با یک ایرانی ارمنی به جز در مراسم خاص مذهبی جاری کردن صیغه عقد، بسیار شبیه است. (رجایی، ۱۳۸۲: ۱۲۶)

رادیو و نقش ویژه آن

رادیو به شکلی خاص قابلیت آن را دارد که در عرصه مباحث دینی مورد توجه قرار گیرد. **رادیو قرآن** در بیشتر کشورهای عربی و اسلامی، رسانه‌ای شناخته شده است؛ چرا که تلاوت **قرآن** نیاز به تصویر ندارد. در ایام ماه مبارک رمضان، افراد زیادی با شنیدن تلاوت **قرآن** آن را با قرائت همزمان از روی **قرآن**، تکمیل می‌کنند. همچنین بحث‌های دینی که برای مثال، نمونه آن را از رادیو معارف می‌توان شنید، نیاز به تصویر ندارد. در مواردی که تلویزیون اقدام به پخش این‌گونه مباحث می‌کند، تنوع خاصی در تصویر دیده نمی‌شود و تصاویر، تکراری و بدون تنوع است؛ بنابراین نقص تصویری در رادیو در مباحث دینی چندان حائز اهمیت نیست.

اما از قابلیت‌های رادیو در این زمینه، هنوز هم استفاده کامل نشده است. برای نمونه، ارتباط عامه مردم با مراجع تقلید و طرح سؤالات دینی و شنیدن پاسخ از زبان آنها پیشنهادی مناسب در این زمینه است. این ارتباط، رابطه مردم را با مراجع دینی نزدیک‌تر می‌سازد.

موضوع دیگر، مزیت نبودن تصویر است. گاه بعضی از مراسم به علت وجود تصویر، قابلیت پخش ندارند. مثلاً شکل اعمالی که در کلیسا در مراسم مذهبی انجام می‌شود، ممکن است همراه با تصویری باشد که پخش آنها با مبانی اسلامی مغایرت دارد. حتی پخش نماز اهل سنت به علت شکل خاص نماز، محدودیت‌هایی دارد. در صورتی که در رادیو این ضعف، قوت محسوب می‌شود. پخش تلاوت قرآن با صدای قاریان کشورهای گوناگون، گامی در جهت انسجام اسلامی است. همین موضوع هم اکنون در پخش آذان نیز دیده می‌شود و آذان با صدای مؤذنان ایرانی و عربی پخش می‌شود.

«مزیت نداشتن تصویر» را می‌توان در مسائل دیگری نیز مورد استفاده قرار داد. حتی در مطرح کردن برخی از مشاهیر هنری، علمی و... می‌توان از این مزیت رادیو به خوبی استفاده کرد. ممکن است نبودن تصویر، میزان تأثیرگذاری را در بعضی موارد کاهش دهد. به عنوان مثال، پخش یک سریال دینی یا مذهبی از تلویزیون می‌تواند بسیار مؤثرتر از برنامه‌ای رادیویی باشد. اما باید این موضوع را جامع‌تر مورد توجه قرار دهیم. رادیو می‌تواند در زمینه تولید نمایش‌هایی با موضوع بزرگان دینی و پیامبران الهی، گامی مهم در تحکیم وحدت دینی درون کشور بردارد. اقدام برای ساخت سریال‌هایی مانند **حضرت ابراهیم** (علیه‌السلام)، **حضرت یوسف** (علیه‌السلام)، **اصحاب کهف** و **حضرت مریم** (سلام‌الله‌علیها) از تلویزیون (سیمما)، هم در بعد داخلی و هم در بعد خارجی، مثبت ارزیابی می‌شود. اگر چه در همین موارد نیز، نه در محتوا بلکه در شکل و صورت، اختلاف‌نظرهایی وجود دارد که باید به آنها توجه کرد.

از آنجا که مسائل دینی با تحولات جامعه متحول می‌شود، طرح مسائل و پاسخ به آنها از رادیو اهمیت زیادی دارد. این مسائل نباید تنها حوزه احکام دینی را دربرگیرند، بلکه می‌توان با استفاده از آنها در برنامه‌های تخصصی‌تر، به سایر حوزه‌ها نیز پرداخت. در هر ایستگاه رادیویی می‌توان محتوای خاصی را برای آن ایستگاه تعریف کرد. شاید در حوزه جوانان مسائل خاصی مطرح باشد که تنها به همین گروه سنی مربوط می‌شود، در صورتی که رادیوهای **معارف** و **قرآن** می‌توانند مطالب عام را مورد توجه قرار دهند.

نکته دیگر توجه به جذب افراد و تبلیغ مبانی دینی توسط مبلغان دینی است. بوداییان، یهودیان و زرتشتیان در سطح جهانی چندان علاقه‌ای به تبلیغ دین خود ندارند. اما مسیحیت در این مورد استثناست. حضور چندین ایستگاه و کانال تلویزیونی و رادیویی که تنها به تبلیغ دین مسیح می‌پردازند، از آن جمله است. اهل سنت نیز به مثابه یک مذهب، تلاش‌های عملی برای تبلیغ مذهب خود به کار می‌برند. این تلاش‌ها هم در قالب رادیو، هم در قالب اینترنت و هم در قالب تلویزیون انجام می‌شوند و بعید نیست در سال‌های آینده با تنوع زمانی بیشتری نیز ادامه یابند! با توجه به گونه‌شناسی مک‌کوابل، رسانه دینی در ایران انواع و جنبه‌های گوناگونی دارد. هم رسانه دینی خاص وجود دارد (مثل **رادیو معارف و رادیو قرآن**) و هم برنامه‌هایی را می‌توان یافت که دارای مضامین آشکار یا نهان دینی هستند. (جوادی یگانه: ۱۳۸۴: ۲)

به عبارت دیگر، رادیو می‌تواند هم به صورت مستقیم - مانند: پخش تلاوت قرآن یا مداحی یا سخنرانی - مفاهیم دینی را منتقل کند و هم به شکل غیرمستقیم در قالب مضامین گوناگون دیگر در طرح و انتقال مفاهیم دینی به گونه‌ای سعی نماید که در بسیاری از مناسبت‌ها و موضوعات، اقلیت‌های دینی و مذهبی را نیز دربرگیرد. طرح درست موضوعات مناسب مشترک، این کارکرد را دارد، اما مهم چگونگی بیان و گفتار است. باید فهم درستی ایجاد کرد و پس از آن گفتار متناسب با آن فهم را ایجاد نمود. نگرش رادیو به اقلیت‌های دینی و مذهبی می‌تواند در چارچوب کلی شناخت مخاطبان باشد.

چه اطلاعاتی مورد نیاز اقلیت‌های دینی است؟

پرسش اینجاست که چه اطلاعاتی مورد نیاز اقلیت‌های دینی است و یا طرح چه موضوعاتی نمی‌تواند برای آنها ایجاد آرامش کند و حتی همراهی با آنها چه معنایی دارد؟ تشخیص نادرست نیازها در برنامه‌های عادی رادیو نیز روی می‌دهد، به طوری که ممکن است تصویری که از مخاطب در ذهن ما شکل می‌گیرد، با واقعیت منطبق نباشد و همین موضوع به بی‌توجهی بخشی از مخاطبان به برنامه‌های رادیویی منجر شود.

برنامه‌سازان در رسانه‌های صوتی، مخاطبان

مسن‌تر را در نظر دارند که تنها با یک زبان آشنا هستند و به علل گوناگون جوان‌ترها به برنامه‌های آنان توجه ندارند. (شقایق، ۱۳۸۴: ۴۱۰)

از سوی دیگر، قابلیت‌های رادیو در سال‌های اخیر تحول وسیعی یافته است. عادات گوش‌دادن به رادیو در مردم طی پنج تا ده سال گذشته تغییر کرده است؛ تنوع سلیقه و علاقه بیشتر شده، زیرا قالب‌های رادیویی بیشتری عرضه شده‌اند. (آرلینچ، ۱۳۸۴: ۲۹۶) بنابراین می‌توان از این قالب‌های متنوع که حاصل تجربیات ارزشمندی در حوزه برنامه‌سازی رادیو بوده است، برای به‌حداکثر رساندن توانمندی این رسانه در جلب و جذب اقلیت‌های دینی نیز بهره برد. گاهی اوقات شنیدن صدایی خاص می‌تواند این جاذبه را ایجاد کند.

راهبرد رادیو در اتحاد و انسجام ملی

اقلیت‌های دینی و مذهبی

رادیو به عنوان یک رسانه باید اصول اعتقادی حاکم بر جامعه را به سه بخش متفاوت تقسیم کند و برای هر یک برنامه‌ریزی مناسبی انجام دهد. این سه بخش عبارتند از:

الف- اصول ثابت و غیرقابل تغییر؛

ب- باورهای قابل انعطاف؛

ج- نگرش‌های حاشیه‌ای.

در بخش نخست، رسالت رادیو، تقویت و استحکام باورهای دینی است؛ زیرا این اصول زیربنای اعتقادی بیشتر مردم را تشکیل می‌دهند. در بخش دوم، باورهایی جای می‌گیرند که می‌توانند به صورتی متعادل‌تر مطرح شوند تا موجب تقویت وحدت ملی و انسجام اسلامی شوند و در بخش سوم باید از نگرش‌هایی که جزو اصول دینی نیست و طرح آنها می‌تواند عوارض و پیامدهای منفی به بار آورد، خودداری شود.

راهکارهای برنامه‌سازی رادیویی برای انسجام اقلیت‌های دینی و مذهبی در ایران

- توجه به مناسبت‌ها و آداب و رسوم؛
- توجه به شهدا و شخصیت‌های برگزیده؛
- توجه به مکان‌های تاریخی و مذهبی؛
- پرهیز از پررنگ کردن مسائلی که زمینه‌ساز اختلاف می‌شوند؛
- استفاده از کارشناسان، متخصصان و هنرمندان اقلیت‌ها در برنامه‌های خاص رادیویی.

انتظار ما از رادیو آن نیست که برنامه‌های آن مطابق با خواسته‌های اقلیت‌های دینی باشد، زیرا این انتظار نه معقول و نه عملی است، اما این انتظار وجود دارد که تلاش‌های مؤثری برای حفظ همبستگی ملی انجام شود.

برنامه‌سازان رادیو در این راستا باید توجه کنند که برنامه‌های دینی همواره باید با هدف اتحاد ملی و انسجام دینی تهیه شوند و در مناسبت‌های خاص مذهبی تأکید بر برخی از وقایع تاریخی که معمولاً اختلاف‌برانگیزند، تبعات منفی زیادی را به دنبال می‌آورند که با اهداف کلی سازمان صداوسیما به عنوان یک رسانه جمعی مغایرت دارند. از سوی دیگر یک نگرش جامع برنامه‌سازی مواردی چون آگاهی، امید، اخلاق و دین را به شکلی یکپارچه مورد توجه قرار می‌دهد و آنها را موضوعاتی منفک و جدا از یکدیگر نمی‌شمارد. در واقع آگاهی در حالتی ارزشمند است که منجر به یأس و ناامیدی نشود. طرح موضوعات دینی به صورت واضحی با مبانی اخلاقی درهم تنیده است، کافی است در شرایط فعلی نگاهی به وضعیت اسفبار کشورهای همسایه یعنی عراق و پاکستان بیندازیم تا به خوبی دریابیم که برقراری دموکراسی هنگامی که براساس ریشه‌ها و مبانی درست شکل نگرفته باشد، چگونه می‌تواند وحدت ملی یک کشور را تهدید کند و شرایط زندگی را برای آحاد افراد آن دشوار سازد!

منابع و مأخذ

آرلینچ، جوانا. (۱۳۸۴). *برنامه‌ریزی در رادیوهای خصوصی*، ترجمه معصومه عصام، تهران: تحقیق و توسعه صدا.

جوادی یگانه، محمدرضا و کلانتری، عبدالحسین (۱۳۸۴)، «رسانه دینی، مخاطب دیندار و رضایت نسبی»، Global media journal دانشگاه تهران.

رجایی، فرهنگ (۱۳۸۲). *مشکل هویت ایرانیان امروز*، تهران: نی.

شریعتی، سارا (۱۳۸۶). *پروژه اجتماعی اصلاح دینی*، سخنرانی در دومین همایش دین و مدرنیته، تهران: حسینیه ارشاد.

شقایق، ویلا (۱۳۸۴). *درست و غلط در زبان*، مجموعه چکیده مقالات اجلاس جهانی دین و رسانه، تهران: تحقیق و توسعه صدا.

طالب، مهدی و گودرزی، محسن (۱۳۸۲). «*قومیت نابرابری آموزشی و تحولات جمعیتی*»، تهران: نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۲.

مطهری، مرتضی (۱۳۶۳). *سیری در سیره ائمه اطهار*، تهران: صدرا.